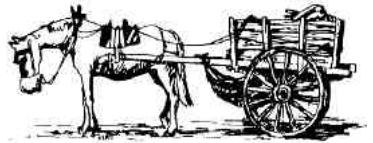

De Rosdoek

De Rosdoek 137 · Maart 2011

Heemkundige Studiekring “De Acht Zaligheden”

Hier kan uw advertentie staan!

Wilt u adverteren en tegelijkertijd de Heemkundekring steunen geef dat dan te kennen aan het bestuur.

Zorgcentrum Merefelt

***Voor al uw thuiszorg en
hulp in de huishouding,
bel Zorgcentrum Merefelt !***

*Zorgcentrum Merefelt maakt deel uit van de
Regionale Stichting Zorgcentra de Kempen
Bezoekadres: Parklaan 2, 5504 GB Veldhoven
Mooier Merefelt rekeningnummer Rabobank West*

*www.rszk.nl
Tel.: 040-253 50 40
1345 79 445.*

Afb. voorzijde: Kapel van Eersel, getekend door Willem van 't Hof

De Rosdoek 137

Maart 2011

De oude kern van Eersel

Daniël Vangheluwe 4

Willem van 't Hof

Kees Cornelissen 14

Heemkundig allerlei

Piet Vermeulen 25

Boekenplank

Kees Cornelissen 30

De Rosdoek is een uitgave van

Heemkundige Studiekring "De Acht Zaligheden".

Verschijnt 4 x per jaar. Volgende nummer in juni 2011.

ISSN 1384-086X

Redactie:

H. Backbier, Vessem, 0497 - 591451

K. Cornelissen, Eersel, 0497 - 512208

H. Grielen, Eersel, 0497 - 512897

A. Kockx, Veldhoven, 040 - 2531596

P. Vermeulen, Veldhoven, 040 - 2531817

E-mailadres redactie: p.vermeulen40@upcmail.nl

Secretaris: P. Hooijmaijers, 0497 - 515144, E-mail: p.hooijmaijers@planet.nl

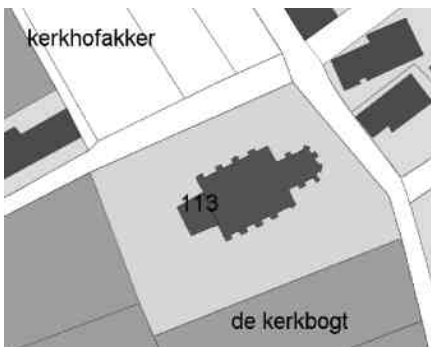
Website: www.hskdeachtzaligheden.nl

DE OUDE KERN VAN EERSEL

Wat zeggen veldnamen en de kadasterkaart ons?

In november 2009 kwam een werkgroep die de veldnamen van Eersel op de kaart wilde zetten en publiceren voor het eerst bij elkaar. De werkgroep kon beginnen met de prachtige erfenis aan veldnamen die Geert van der Aalst heeft nagelaten. Uiteindelijk na 3 maanden werk met notarisakten en het kohier van de gemeentebelastingen van 1794, is het gelukt om alle veldnamen uit dat kohier op de kadasterkaart van 1832 te zetten.

Hoe dat gedaan is, valt buiten dit bestek en zal onderwerp zijn van een apart artikel in de Rosdoek. Voor de gevolgde werkmethode verwijzen we ook naar het boek *Bergeijk in Kaart*, waar dezelfde methode is toegepast. Die komt er kort gezegd op neer dat de route die de landmeter volgde bij het opmeten van de percelen uit het kohier van 1794, op de kadasterkaart van 1832 kon worden gereconstrueerd. Deze resultaten die nu bij twee gemeenten, Bergeijk en Eersel zijn bereikt, tonen aan dat de methode waarschijnlijk ook bij andere gemeenten in Brabant zou kunnen worden toegepast (dit is bij mijn weten tot nu elders alleen in Veghel gedaan door Martien van Asseldonk en in Veldhoven). Een tip dus voor heemkundigen elders en voor beroepsarcheologen die het landschap willen reconstrueren. De totale hoeveelheid werk om dit resultaat te bereiken voor de gemeente Eersel, is ongeveer 2 maanden fulltime werken (voor een persoon). Hierbij is het tekenen van de

kadasterkaart niet inbegrepen, deze vergt meer tijd. Deze taak is dus zeker uitvoerbaar door beroepsmensen (of studenten??) omdat er voldoende bronnen zijn en de benodigde tijd beperkt is.

*Situering kerkbogt t.o.v. de kerk.
Zie ook kaart op pag. 7.*

We gaan in dit artikel aan de hand van de veldnamen op de kaart in op de actualiteit, aan de hand van een lezing van Michel Lascaris in 2010 over de opgraving in de Kerkebogten te Eersel. We zullen daarbij op zoek gaan naar een verband tussen de opgravingresultaten en de orale en geschreven bronnen (dus ook de veldnamen).

Wat kunnen we nu met een kadasterkaart van 1832 aanvangen bij het onderzoek van de plaatselijke geschiedenis en hoe brengen we die in verband met de bovengenoemde opgraving?

De historisch geograaf Kakebeeke die in Eersel woonde, meende uit de kadasterkaart al de ontwikkeling van de dorpen en de gehuchten vanaf de hoge middeleeuwen (en zelfs de vroege middeleeuwen: de zgn. Frankische driehoek van Kakebeeke) te kunnen afleiden. Dat was mode in die tijd en het valt hem niet aan te wijven dat hij deze trend volgde.¹ Deze methode werd in Brabant al enkele jaren later rigoureuus afgeschreven als onwerkbaar. In Drente - en Groningen? - is men op deze lijn blijven doorgaan, maar daar deed men veel meer kaartgericht veldnamenonderzoek dan in Brabant. De percelering van de kadasterkaart in 1832 zegt niet veel over de landindeling in de middeleeuwen. Brabantse archeologen graven al twintig jaar nederzettingen uit de hoge middeleeuwen op die ze niet in verband kunnen brengen met een kadasterkaart, hooguit met een kerk of kapel (zie de opgravingen van Frans Theuws).² Dat komt omdat er omstreeks 1200 volgens de huidige inzichten van middeleeuwse historici in Brabant, naast grote maatschappelijke hervormingen, een complete volksverhuizing plaatsvond in Brabant van de hoge naar de lage gronden, van de vruchtbare moderpodzolen naar de moerassige beekdalen. Naar mijn idee gaat men hierbij wel rigoureuus te werk en het is de vraag of Kakebeeke misschien toch nog een beetje gelijk zal krijgen. Het is inderdaad opvallend dat archeologen in Brabant weinig verband vinden tussen historische bronnen en datgene wat ze in de grond vinden. Misschien wordt de bovengenoemde

¹ Kakebeeke 1971

² Theuws 1990

volksverhuizing te gemakkelijk van stal gehaald? Of komt het omdat archeologen van de middeleeuwen te weinig tijd besteden aan de geschreven en orale bronnen?

Waarom deze vraag bij me opkomt? Dat wil ik toelichten aan de hand van resultaten van het veldnamenonderzoek en de opgraving van Michel Lascaris te Eersel. Belangrijk in mijn betoog zal zijn dat ik de kadasterkaart als onderzoeksbron naar de middeleeuwen in ere wil herstellen, maar dan wel als hij is ingevuld met de veldnamen. Hierbij is de percelering uiteindelijk niet zo van belang. Deze lijkt uit het kohier van 1794 naar het kadaster van 1832 al hier en daar te veranderen. Er is op bepaalde plaatsen zelfs al een lokale herverkaveling. Men kan op grond hiervan niet verwachten dat de grenzen van de percelen over de eeuwen heen hetzelfde bleven. Ook de veldnamen waren niet stabiel. We zien ook al verschillen tussen de notarisakten van 1821-1833 en het kohier (1794). Toch blijken sommige veldnamen zeer stabiel te zijn. Dat zijn voornamelijk veldnamen die zich in de landmeterrapporten van einde 18de eeuw over een aantal aangrenzende percelen herhalen. Dat is tenminste de ervaring uit een volledig veldnamenonderzoek (gezien over de tijd) in Bergeijk.³ Daarnaast spelen op de kadasterkaart ook de wegen een rol. Deze bleven lange tijd constant. Ook van de oriëntatie van de percelen mag men verwachten dat deze zich niet snel wijzigt. In Eersel op de Lindakkers en in Bergeijk op de oude Enderakkers zijn alle percelen in dezelfde richting georiënteerd. Verraadt deze uniforme oriëntatie een strakke organisatie van de vroegere landindeling? Of was een reeds bestaande landindeling richtinggevend voor de nieuwe?

Het bijgaande kaartje geeft het kadaster in 1832 in de omgeving van de kerk en van de opgraving van Michel Lascaris, ingevuld met de veldnamen uit het kohier van 1794. Overigens dient te worden opgemerkt dat we vonden dat het landgebruik van het kohier zeer nauwkeurig dat van het kadaster 1832 dekt. We zien hier een beekdal

³ Vangheluwe 2009

met de naam Dooirijt. Rijt is in de Kempen de naam voor de bovenloop van een beek, inclusief de moerassige omgeving ervan (dus eigenlijk van het gehele beekdal over de volle breedte).

Het kaartje, de omgeving van de kerk volgens het kadaster in 1832. De ingevulde veldnamen zijn uit het kohier van 1794.

Het eerste lid van de naam, “Dooie” ofwel “dode”, is een term in het plaatselijke taal voor stilstaand water. Echter in vroegere bronnen treffen we “Ooienrijt” aan. Dit is synoniem met schaapsweide. De term Doderijt komt overigens goed overeen met wat Lascaris vond in de ondergrond: het begin van een klein beekdal met stilstaand (dood) water.

De opgraving van Lascaris vond plaats in het gebied van de Kerkenbogten. Nadere inspectie van de bijgaande (nieuwe) kadasterkaart met de veldnamen van het kohier leert, dat slechts drie percelen deze naam dragen. Een voorlopige conclusie is dat de naam van de opgraving beter “Stokkelse akker” had kunnen zijn.

De opgraver rapporteert namelijk op de opgraving een esdek gevonden te hebben. Een esdek wordt in deze streek over het algemeen aangeduid met “akker”. Bochten zijn - naar mijn weten van Bergeijk - slechts marginale akkers die niet altijd (misschien in tijden van nood) werden ingezet en die weinig of geen esdek hebben, al zijn er zijn uitzonderingen. Een goede kennis van veldnamen lijkt mij essentieel voor ieder bodemonderzoek.

Kijken we in de buurt van de kerk dan zijn er twee elementen in de veldnamen opvallend aanwezig: spe(e)l en kerk. Meestal gaan Spel en kerk niet samen. Toch zijn het twee namen in de microtoponymie van de kaart op pag. 7 die wijzen naar bepalende, in het centrum van de aandacht staande elementen. Voor de kerk behoeft dit geen uitleg. De namen Kerkenbogt, Kerkakker en Kerkhofbeemd verwijzen gewoon naar de kerk, een prominent aantrekkingspunt in de omgeving. Voor Spel (Speeldries) lijkt het erop, dat alle akkers met die naam eveneens verwijzen naar een centraal gelegen klein vierkant perceel dat niet in gebruik was voor de landbouw. Volgens het kohier was het gebruik ervan : “groes, houtwas en heide”. Groes is de benaming voor een grasveld. Er liep een weg diagonaalsgewijs doorheen. Tussen dit veldje en de kerk bevond zich een boerderij (van Theodorus Klessens) en een langgerekt aangelaag in gebruik als akker, maar genoemd als “het aangelaag”. Aangelaag is in Bergeijk en ook in Eersel de akker bij het huis. Overigens wijst ook “dries” stevast naar land dat bij het huis ligt.⁴

Was de speeldries een beeldbepalend element soms, een “voetbalveldje”, mogelijk voor kaatsbal? Dat lijkt ons niet het geval, want in Bergeijk werd in 1705 geschreven: “aan de speeldries des Abts van Sint-Jacob tot Luyck”.⁵ De dries van de abt lag - naar we vermoeden - bij zijn woning (in de buurt van de kerk) en daar

⁴ Molemans 1977 p27

⁵ Vangheluwe 2009 p260.

verwachten we geen voetbalveldje. Wel een plaats van rechtspraak, want de abt was in de middeleeuwen rechtspreker in Bergeijk. In zijn huis bevond zich een flinke kelder, mogelijk ooit kerker. Het woord “spel”, dat in het Oudhoogduits “beraadslagen” betekent, is nog niet goed geduid. Aan de Belgische zijde vinden we meer vermeldingen die in verband met rechtspraak uit de middeleeuwen kunnen worden gebracht.⁶ Echter voor Eersel ontbreken verder geschreven bronnen. We moeten het hier doen met de “orale” overlevering en deze kan best oud zijn, naar mijn inschatting. We zullen nog moeten nagaan hoe ver in het verleden deze naam teruggaat. Komt deze term meer voor in Brabant? Dat dient dus nog nader te worden onderzocht.

Voorlopig gaan we ervan uit dat dit de plaats was van een (middeleeuwse) rechtspraak in openlucht. Een rechtspraak die naar oud gebruik plaatsvond bij de kerk en bij het huis van de rechtsprekende heer. De kerk en de rechtspraak horen van oudsher bij elkaar: ke(e)r(k)spel betekende gemeente, kerkdorp.⁷ In dit geval kan het huis van de rechtsprekende heer zich op het aangelag tussen de kerk en de Speeldries hebben bevonden. Er veranderde in die tijd (1100-1200) heel veel. Dat blijkt uit de opgraving van Michel Lascaris. Hij vond ten zuiden van de kerk 50 boothuizen. Deze lagen aan een weg die door de Stokkelakkers liep en die later in het kadaster een akkerweg blijkt te zijn. Die huizen - die gedateerd worden vanaf de laatste helft van 1100 tot ongeveer 1200 - stonden er niet alle tegelijk. Van 1200 bleef er slechts één (boot)huis over.

Waarschijnlijk woonde er toen al een belangrijke grondheer in Eersel tegenover de kerk. De naam van de kerk (kerkpatroon) wijst naar de heilige Willibrordus en deze was de schenker van goederen aan de abdij Echternach die alle tienden in Eersel bezat. Was dit aangelag dan van de abdij? In de 12de eeuw is een lijst van hoeven en cijzen van Echternach bewaard gebleven, waarin goederen in of bij Eersel prominent aanwezig zijn: “Gerardus in de buurt van Ersele 40 denari

⁶ idem

⁷ Verdam 1981 p289

van een hoeve, van eikenhout(bos) en Eersel 7 solidi 4 denarii minus” en verderop: “in Erslo 8 solidi”.⁸ Deze bron dateert vermoedelijk van het begin van de elfde eeuw. Voor die tijd waren de bovengenoemde cijnsbedragen in “denarius” (penningen) een heel bedrag. Duidelijk is in ieder geval dat Echternach in Eersel in de tijd dat de boothuizen er stonden zijn bezit (nog) niet had afgestoten. Het is heel goed mogelijk dat de boothuizen die Lascaris gevonden heeft een uitbreiding documenteren van een hof van de abdij Echternach die door de meier van de abdij ter hand werd genomen, waarbij de onvrijen nu mochten beschikken over een eigen stuk land. De akkerweg in de Stokkelse akkers waarlangs de boothuizen zijn opgegraven, loopt ongeveer noord-zuid van het gehucht Stokkelen naar de Speeldries. Vlak voordat hij de Speeldries bereikt, krijgt deze weg dezelfde oriëntatie als de Lindakkers. Deze oriëntatie is ook opvallend hetzelfde als de as die gevormd wordt door kerk-aangelag-speeldries. De noordwest-zuidoost oriëntatie van de Lindakkers ten noorden van de kerk staat loodrecht op de lijn kerk-speeldries. Wat kunnen we hier anders uit concluderen dan dat deze boothuizen iets te maken hadden met een (grond)heer die de infrastructuur bepaalde?

We nemen aan dat dit het woonhuis geweest moet zijn van de meier of beheerder of misschien zelfs kerkstichter ter plaatse. Michel Lascaris vond ook verspreide Karolingische scherven op de Stokkelse akker. Mogelijk ging aan het huis van deze rechtsprekende grondheer een grondheer van Karolingische oorsprong vooraf (dus eveneens Echternach?). Misschien woonde hier Aengilbertus die in 712 een (onder)deel van zijn bezit te Eresloch (Eersel) aan de abdij Echternach schonk?⁹ Er zijn nog opgravingsmogelijkheden: een parkeerveldje achter de kerk. Overigens zijn op het aangelag waarvan we vermoeden dat dit een belangrijk bezit was, nieuwe huizen gebouwd zonder bodemonderzoek. Een gemiste kans dus, en helaas komen wij met onze veldnamenkaart ook te laat.

⁸ Camps 1981 p205, 206. De codices dateren uit de 12de eeuw.

⁹ Kakebeeke 1971 p318-9.

Laten we even de vroege middeleeuwen voor wat het was. Hoe ontstond dan het marktveld in Eersel? Werd dit ook georganiseerd door de grondheer bij de kerk? We vermoeden van niet.

Waarschijnlijk hebben we bij het marktveld te maken met de bovengenoemde transitie rond 1200 die reeds een aantal malen bij opgravingen in de Kempen is gevonden. Echter hier in Eersel spreekt de kadasterkaart ingevuld met veldnamen en aangevuld met onze kennis van hertogelijke veldnamen boekdelen. Het marktveld moet ontstaan zijn in de periode 1200-1250 toen de hertog van Brabant aan Eersel vrijheidsrechten (marktrechten en vrijheid van dode hand) schonk en grond in cijns uitgaf.

Kaart van de markt van Eersel

Tevens kreeg Eersel een belangrijke dingbank die ook voor de omliggende dorpen fungeerde. Was deze dingbank een voortzetting van de oude rechtspraak op de speeldries? Het is zeer wel mogelijk. Waarschijnlijk is het marktveld te Eersel van begin af aan door de rentmeester van de hertog ingericht als handelsplaats. Dat is nog te zien aan de vorm: die laat een flinke ruimte open. Het is niet uit te sluiten, dat de hertog ook rechten ontleende aan de infrastructuur die we beschreven bij de kerk.

Echter in Eersel zien we met behulp van de opgravingen wel een zeer abrupte overgang van een infrastructuur voor wonen in de omgeving van (of ten zuiden van) de kerk-speeldries naar die op het marktveld, de Hint. Deze is echter nog niet opgegraven. Dit doet vermoeden, dat de hertog niet zonder meer de grondpolitiek (hofstelsel?) van deze oude grondheer voortzette. We achten het zeer goed mogelijk dat hier in plaats van een verhuizing van lokale bewoners bij de kerk, een hof (domein) werd opgeheven. Daarbij vertrokken de latere – dat zijn niet meer aan de grond gebonden horigen - naar elders. Nieuwe kolonisten (boeren) en vrije mannen (leenmannen?) gingen daarbij aan een westelijk in het beekdal gelegen marktveld wonen. Bestond de leenhoeve die de hertog van Brabant te Eersel bezat uit restanten van dit hof?

Deze vraag is nog moeilijk te beantwoorden. Gezien de verspreide ligging van de akkers en beemden van dit leenhof zou de vraag ontkennend moeten worden beantwoord. Toch is er sprake van leenland aan de Coppenhoek en een weide bij de kerk. Op het bijgaande kaartje van kerk-speeldries is te zien, dat de Coppenhoek in de onmiddellijke nabijheid van de Speeldries lag. Naar mijn mening is het heel goed mogelijk dat het hof van de oude grondheer bij de kerk, mogelijk van de abdij van Echternach, finaal werd opgeheven en verdween. Dit zou ook kunnen verklaren, dat er na het begin van de 13de eeuw geen cijzen meer opduiken van Echternach in Eersel.

Dit is voorlopig het einde van het verhaal, met de nodige vragen, die om een gericht onderzoek vragen. Een van deze vragen is, welke rol de markt en, apart daarvan, de wegtol speelde in Eersel.

Van de wegtol mag verwacht worden, dat deze zeer oud is. Volgens Martien van Asseldonk gaat deze terug tot de Karolingische tijd. Was er voor 1200 ook al een markt in Eersel? Dit zou de aanname weerspreken dat het marktveld in Eersel na 1200 is ontstaan.¹⁰ De markt van Eersel zal zeker van na 1200 dateren, want voor 1200 bestonden er (hier) immers nog geen markten.

Er zit nog veel speculatie in ons verhaal en misschien ontbreken er nog bronnen en zijn de oorkonden nog niet goed bestudeerd. Daarom is het van belang dat archeologie, bronnenonderzoek en onderzoek van de orale geschiedenis en historische geografie samengaan, zodat we betere conclusies kunnen trekken.

We concluderen voorlopig dat er einde 11de eeuw tussen de kerk en de Speeldries een heer woonde die op de Speeldries in openlucht recht sprak. Deze heer bepaalde de infrastructuur en oriëntatie van akkers onmiddellijk ten noorden van de kerk (Lindakkers). Mijn conclusie voor Eersel is ook, dat de kadasterkaart van Eersel ingevuld met veldnamen uit het kohier wel degelijk informatie bevat over de middeleeuwen.

Daniël Vangheluwe

Literatuur:

- Asseldonk van, M.M.P., 2002, De Meierij van 's-Hertogenbosch. De evolutie van plaatselijk bestuur, bestuurlijke indeling en dorpsgrenzen, circa 1200-1832, dissertatie 21.6.2002, Universiteit van Tilburg.
- Kakebeeke A.D., De Nederzettingen van de Frankische vestiging, in: Mandos, H., Kakebeeke, A.D., De Acht Zaligheden, Bijdragen tot de studie van Brabants Heem, deel 12, Stichting Brabants Heem, p331-352.
- Molemans, J., 1977, Profiel van de Kempische toponymie, Naamkunde 9.
- Theuws, F., Verhoeven, A. & Regteren Altena, H.H., 1990, Medieval Settlement at Dommelen, IPP publicatie 564, Universiteit van Amsterdam, overdruk uit: Berichten van de Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek 38, 1988.
- Vangheluwe, D., 2009, Inleiding veldnamen, in: Vangheluwe, D., e.a., Bergeijk in Kaart, uitgave Stichting Eicha, Bergeijk, p157-173.

¹⁰ Asseldonk, 2002 p28-30: het verband marktvol-wegtol kan verklaard worden doordat een wegtol meestal geïnd werd op markten.

WILLEM VAN 'T HOF

Volksdichter en beeldend kunstenaar

In dit artikel zal de nadruk komen te liggen op de gedichten en enigszins op de tekeningen van Willem van 't Hof.

Zijn schilderwerk krijgt nauwelijks aandacht, omdat in De Rosdoek kleur niet gebruikelijk is. Voor zijn schilderijen verwijs ik naar de tentoonstelling van zijn werk die van 26 maart t/m 14 juni in het streekmuseum de Acht Zaligheden gehouden wordt.

Opening winterseizoen, Heemk. Studiekring in 1956

De Heemkundige Studiekring "De Acht Zaligheden" zal hedenavond in hotel De Acht Zaligheden het winterseizoen openen met een bijeenkomst, in hoofdzaak gewijd aan de Kempische dichter Willem van 't Hof (pseudoniem voor Willem Verspaandonk).

De agenda vermeldt een inleiding door drs. H. Mandos over de dichtkunst in eigen streek, voornamelijk over 't werk van Van 't Hof. Th. en P. van Woerkum dragen verzen voor van deze dichter en mej. Ria Smolders uit Bladel zal uit eigen werk declameren. Muzikale medewerking wordt verleend door Harry van Woerkum, piano. Er zullen voorts schilderijen geëxposeerd worden van Willem Verspaandonk, beeldhouwwerk van Ru Niemeyer en smeedwerk van Bert Verschuuren.

Aldus de mededeling in Oost-Brabant (of toch in concurrent Eindhovens Dagblad?) in najaar 1956.

Willem van 't Hof heeft in dit jaar zijn naam als Kempische volksdichter reeds lang gevestigd, meer nog dan die van tekenaar-schilder.

Wim wordt op 18 november 1904 geboren, kind van vader Cornelis Verspaandonk en moeder Maria van Woerkum die met hun negen

kinderen een gewoon katholiek arbeidersgezin in de Kempen vormen. Hij groeit op zoals de meeste kinderen in die tijd op het platteland, in een rustige omgeving op het boerderijtje.

Wimpie, zijn koosnaam, is een stille; niets wijst erop dat kunst, in welke vorm ook, zijn leven uiteindelijk zal bepalen.

Studie na de lagere school is in deze kring niet gebruikelijk; iedere jongen en meisje van 12/13 jaar moet proberen een kleine bijdrage te leveren voor de karige beurs van de ouders. Dat lukt hem wel. Hij zoekt zijn heil in Eindhoven waar hij, niet met een amper geschikte fiets maar met de tram reizend, bij een textiel fabriek waar tijken en gordijnstoffen vervaardigd worden, de taak van controle op de voorraad en de verzending opgedragen krijgt. Dit werk bevalt hem wel, maar hij beseft dat hij meer in zijn bagage heeft; daarom volgt hij in Eindhoven de handelsavondschool. Hij leest veel en gaat zich bekwamen in het tekenen en zoekt zijn heil in een tekenopleiding tijdens de avonduren in de Gagelstraat, op een koude zolder; hier ontmoet hij andere kunstenaars uit Eindhoven en omgeving.

Tijdens de tweede wereldoorlog heeft hij het werken in Duitse fabrieken kunnen ontlopen omdat hij bij de boeren moet controleren of zij het juiste aantal vee hebben opgegeven. Zoals zovelen heeft ook Willem zich geregeld “vergist”, tot voordeel van onderduikers en anderen. Van werken voor de vijand is geen sprake geweest; in tegendeel, de boeren zijn hem nog jaren erkentelijk gebleven.

Na de oorlog vindt hij ander werk, dichterbij huis in Eersel waar hij kantoorbediende wordt bij de Henri Wintermans-sigarenfabrieken.

Hier zal hij vele jaren zijn spaarpenningen verdienen, want als vrijgezel leefde hij toch redelijk sober, nog steeds onder de gemakkelijke vleugels van zijn ouders. Hij ziet er altijd verzorgd uit, op straat met een hoed, maar besteedt weinig geld aan kleding, meer aan papier en stiften en inkt; de olieverf was hem vaak nog te kostbaar.

Het is moeilijk te achterhalen wat hij vóór ca. 1950 aan gedichten geschreven en aan tekeningen vervaardigd heeft. We veronderstellen dat zijn bundel “Gepalmde Rog” niet uit de lucht is komen vallen.

Het Kapelleke van de Studenten op Den Dijk.

*Pentekening
van Willem uit
zijn bundel
Gepalmde Rog*

Wanneer zijn moeder in 1951 sterft, verandert zijn wereld totaal. Hij moet zijn eigen weg zoeken en dat valt hem zwaar. Willem heeft behoefte gekregen aan een eigen rustplaats, een eigen huis waar hij zich na alle beslommeringen kan terugtrekken. Dat wordt het kitje achter in de tuin van oom Frans aan de Duizelseweg 10. In 1951 werd het bekende kitje ingewijd: Fien Kakebeeke, Piet Kwinten, Sjaak van Sambeeck, Piet en Theo van Woerkum en andere cultuurminners en Piet Jansen als jongste gezelschap geven met schetsjes en eigen werk een extra feestelijk tintje aan de opening. Zij allen zien in de oudere, bescheiden Willem een voorman die samen met de groep in Eersel het culturele leven versterkt; ook in Brabant heeft hij contact met bekende dichters en schilders die allen jonger zijn dan hijzelf. Gelukkig vindt hij voor vele jaren zijn toevlucht bij Marie Peis in de Gebr. Hoeksstraat totdat zij gaat verhuizen naar de Wiekenborg. Bij Henri Wintermans heeft zijn kantoorfunctie waar hij bij tijd en wijle, eigenwijs als hij kan zijn, de helpende hand van P. van Woerkum toegestoken krijgt. Julia Maas in Bladel, die jaren bij zijn moeder gepoetst heeft en op bruiloften en partijen de maaltijd verzorgt,

woont er samen met haar ongetrouwde broer Driek, een fervent duivenmelker bij wie Willem met zijn zelfde hobby zich thuis voelt. In de Kempenaer, waarvan de jonge kunstschilder Rien van den Brink de redactie voert, worden in de periode 1951-1954 vele gedichten en enige stukjes proza opgenomen.

Nu Willem financieel wat meer armslag krijgt en zich gemakkelijker dure olieverf en doek kan permitteren, zal contact met deze schilder voor hem zeer aantrekkelijk zijn. Maar samen leven en samen werken is voor Willem niet zo vanzelfsprekend. Hij heeft dan ook verscheidene kosthuizen bij familieleden gehad; zijn eigenzinnigheid leidde telkens opnieuw tot een spanning die vertrek tot gevolg had. Wanneer Willem zijn broer Frans in de boomgaard van oom Tjeu een eigen atelier heeft laten bouwen, kan hij zich volkomen overgeven aan zijn schilderkunst.

Het atelier van Willem van 't Hof

Met de twee dozen sigaren die hij iedere week na het werk mag meenemen, kan hij wat spullen en spulletjes vergaren en zijn eigen domein opfleuren; maar zuinig als hij is, het mag niet veel kosten.

Hij besteedt dan ook weinig geld aan kleding, hoewel hij altijd correct gekleed is, leeft sober en schenkt wat zijn leefstijl niet nodig acht, aan dorpsgenoten in de missie. Willem kan zich moeilijk binden; een echte vriendin heeft hij niet gekend; hij leeft zijn eigen leven heel gelijkmatig.

In een aflevering van de rubriek Alleen voor Dames in het weekblad Margriet verscheen met begeleidende inleiding:

over het "VOETLICHT" van deze week heen, laten we onze dichter-collega Willem van 't Hof (W. Verspaandonk) uit het Brabantse Eersel nog even overstappen naar het hoekje voor onze dames. Zijn luchtig liedekje voor haar, dat hij afstemde op zijn lier, is wel een voorbeeld van zijn dichtkunst in Brabants dialect, maar in dit hoekje geeft dat helemaal niets, want vrouwen verstaan een dichter altijd.

HOOG HARTJE

Gij bent toch zo'n goeike en vurig van bloed,
jouw oogskes zijn helder as kraolen.
Gij maakt van 'n hart krek 'nen ouwe penduul;
ge hoeft mer te laache, en 't zalig gevuul
is nie meer mee goud te betaolen.
As 't blauw van de bluumkes en 't blond van de aor
zo kijken die oogskes, zo krolt er jouw haor!

Den aosem van vrijers is nie van de locht;
't jong volk – och, ge wit wel – kust gère!
Gij bent krek 'n lamp, die de motten –'t is schand!-
somswijle door hitte de vleugelkes brandt.
Jouw hartje, zo goed, zit 'n bietje te hoog.
het wil er 'ne schôndere pijl uit den boog!

Straks rimpelt de weind het ven op de hei
en de tijd jouw knap snuutje – ochèrrem....
De blaarkes, ze vallen veul eer as ge wit;
't Licht wordt rap minder en korter de pit –
de lamp is dan nie meer zu wèrrum!
't Was jammer veur 't hartje en zund van 'w bloed.
Ge moet ével zelf mer zien wa ge doet...

Naar aanleiding van dit gedicht schrijft uitgever Louis Vrijdag hem op 28 februari 1958 een brief waarin hij de verzen van Willem terugstuurt met de mededeling “ik heb genoten van het gezang, dat uit deze Eerselse poëzie-volière opstijgt en ik moet zeggen, dat ik in uw werk verzen tegenkwam, die tot de beste der Brabantse dialectpoëzie behoren.....Interessant zou zijn om eens te praten over de verschillende schrijfwijze die wij toepassen. Ik doel o.a. op het bezittelijk voornaamwoord “uw” dat door u als “ ‘w” en door mij als “oew” wordt weergegeven.”

Het is niet zeker, maar wel zeer waarschijnlijk dat Willem van 't Hof verzen naar L. Vrijdag heeft gestuurd om ze te laten drukken en uit te geven. We kunnen zien dat hij diens kanttekeningen soms ter harte heeft genomen, want in de bundel “Gepalmde Rog” is de spelling in het bovenstaande gedicht hier en daar gewijzigd.

Wat bij L. Vrijdag niet is gelukt, wordt toch spoedig daarna wel bereikt. De Stichting Brabants Heem neemt in juni 1958 de dichtbundel “Gepalmde Rog” op in haar boekenreeks.

Alom verschijnen in allerlei dag- en weekbladen lovende besprekingen. Ongetwijfeld heeft de voorzitter van Brabants Heem, de echt Kempische priester Harrie Beex uit Hoogeloon, pastoor in Esch bij Boxtel, in Willem een echte volksdichter gezien. Immers vanaf deze tijd verschijnt in de Sint-Jansklokken, waarvan H. Beex de hoofdredacteur is, bijna iedere week een gedicht van Willem van 't Hof. Het zullen er uiteindelijk een paar honderd worden, die niet meer in boekvorm verschenen zijn.

De uitgave van “Gepalmde Rog” is voor Willem, in de periode dat hij zijn tekenen in schilderen liet overvloeien, een bewijs geweest van zijn kunstenaarschap waarvoor dorpsgenoten vaak geen aandacht hadden. Hij werkte en werkte aan gedichten en tekeningen en schilderijen en stond allerlei stukken af aan ieder die hem een dienst bewees. Weigerde zijn mobilette te starten of mankeerde er iets aan, en dat is al gauw als je geen interesse hebt voor een beetje techniek, dan zocht hij een vrienden-dienst die geen geld maar slechts sigaren kostte. Zo verspreidde hij zijn kunstwerken, onder familieleden, vrienden en kunstbroeders.

Hij was in zekere zin bescheiden en misschien wel verlegen en daarom op zichzelf en niet getrouwd. Van zichzelf zegt hij dan ook in 1956 al: “Veel kleurigs is er in mijn leven niet geweest as ge de verf nie meetelt”. Toch heeft hij door zijn gedichten kleur gegeven aan de streek waarin hij graag zijn leven doorbracht. Hij ziet zich als een boer die langs het koren loopt,”dat stekt gelijk ’ne jonge kerel z’n köpke rechtop in de locht, zolang da nie veul hee te draogen. Maar ‘ne mens wordt grijs, ’t koren geel; ze worren saomen rijp en muug en gelaaien in den brand. Ze buigen, zij aan zij, aor aan aor, gebogen koppen op ’n rij.”

In zijn gedichten voelen wij wat Willem van ’t Hof doorleefde in de natuur, in de geliefde gemeenschap om hem heen, in het religieuze erfgoed van zijn ouders, dat hem altijd dierbaar is gebleven. Hij heeft zijn eigen “Onze Lieve Vrouw van de Kempen” gecomponeerd op de wijze: Te Lourdes op de bergen.

1. Wij hebben U Moeder / voor nu en altijd
het hart en de ziel van / de Kempen gewijd.

refrein: Avé, avé, avé Maria / avé, avé, avé Maria.

2. Gij houdt om zijn dorpkjes / Uw mantel gespreid.
Uw hand heeft de vaderen / behoed en geleid.

refrein:

3. Hier werd U voor eeuwen / een woonstee bereid.
Hier spreken de stenen / een taal die verblijdt.
refrein:
4. Zo schoon draagt uw beeldje / de glans van de tijd.
Zo jong is Uw glimlach / de eeuwen ten spijt.
refrein:
5. Hier prezen geslachten / U zalig om strijd.
Bewaar onze Kempen / o Moeder, altijd.
refrein:

Een van zijn mooiste religieuze gedichten die in druk verschenen zijn, is zijn Moeder van Smarten, zijn Piëta, het motief dat hij ook op doek heeft gebracht en dat op zijn gedachtenisprentje is afgedrukt.

P I Ë T A

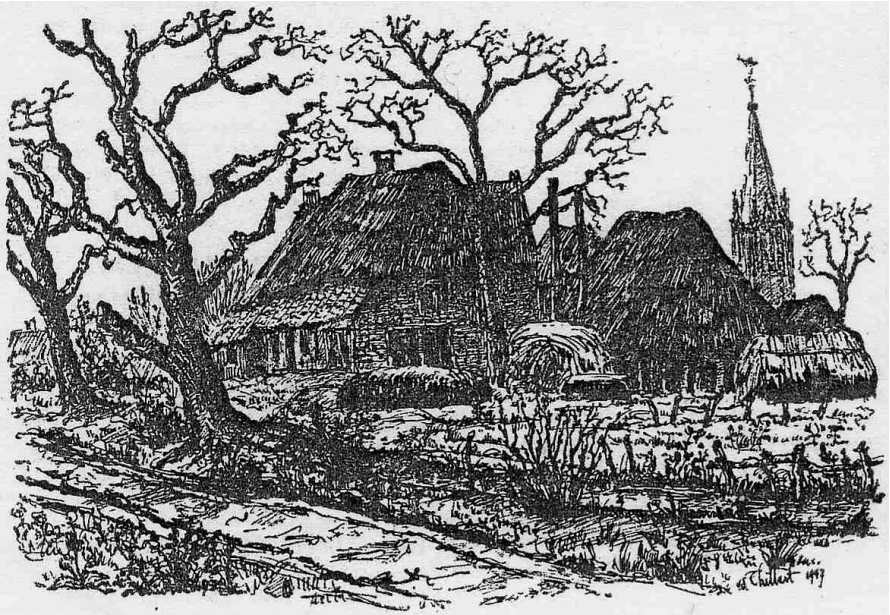
Gij ligt in mijnen schoot geslagen,
Uw lichaam is gebalsemd en zo rein.
De Hoge priester heeft Zijn offer opgedragen,
Mijn kinderen, nu zal er vrede zijn.

Mijn Zoon, Gij zijt zo koud van leden,
ach hoe komen zij toch zo verward.
Gij zijt zo zwaar, haast uit mijn schoot gegleden,
Ik kan u niet verwarmen met mijn hart.

Gij allen, ziet mijn smart en wilt niet klagen,
gelijk de mijne is er geen zo groot.
Komt, laten wij Hem zachtjes ginder dragen,
want morgen zal Hij opstaan uit de dood.

Wij willen samen Hem te slapen leggen,
de nacht is nu voorbij, het licht breekt baan.
Mijn kinderen, Hij heeft u iets te zeggen,
als Hij uit zijnen slaap is opgestaan.

Dat Willem eigenzinnig was, ondervindt ook de vroedvrouw in Veldhoven die het niet lang met hem volhoudt. Op zoek naar een nieuw onderkomen, niet te ver van zijn atelier, ontfermt zich over hem tante Miet in Zeelst, die getrouwd is met smid Aarts en samen met hem een druk leven leidt in smederij en winkel. Uiteindelijk strandt ook deze welwillendheid. Willem kan gelukkig terecht op de Duizelseweg 10, op voorwaarde dat hij in dit gezin alleen mee eet en alleen slaapt; de overige tijd dient hij in zijn kitje door te brengen. Dit blijkt een voor allen wonderlijk goede oplossing te zijn.

Pentekening van Willem van 't Hof met het Eerselse landschap als onderwerp

Het motto in “Vrijheid aan de Run” waaraan ook Willem zijn bijdrage heeft geleverd: “Vaak is men nergens zozeer vreemdeling als in zijn eigen omgeving.” is ongetwijfeld op hem van toepassing. Met vriend en tekenleraar Jacques van Sambeek die in “Vrijheid aan de Run” voor de vele tekeningen instaat, heeft hij zich kunnen toeleggen op het verzamelen van kunstvoorwerpen die zijn atelier tot een waardig thuis maakte.

Beiden hebben ze een apostelbeeld gekocht in de tijd toen in de katholieke kerk de nieuwe beeldenstorm rondwaarde. Helaas heeft Willem moeten ervaren dat in zijn tijd niet iedereen de waarde van eigen bezit kende; na een inbraak mist hij allerlei spullen die hem dierbaar geworden waren, alsook zijn apostel Petrus.

In de periode 1967-1972 is Willem druk bezig geweest met schilderwerk op doek. soms staat er een doek op zijn ezel langer dan hem lief is. Hij wil vrienden en kennissen een wederdienst geven voor al wat hij van hen aan welwillendheid ondervonden heeft.

Dan ontdekt zijn huisarts dat zijn gestel niet zo sterk is. Hij heeft darmkanker, daarom moet hij zijn heil zoeken in het verpleegtehuis in Bladel.

Hier mist hij zijn atelier en zet zich aan het schrijven van memoires, nu niet op kleine velletjes papier met zijn petieterige lettertjes, maar op grote vellen, voor het eerst met een machine vol getypt. De 68 dichtbedrukte vellen geven een verslag van zijn gevoelens, van zijn religiositeit, van zijn levensstijl.

Op 2e paasdag 23 april 1973 overlijdt Willem in Bladel. Het gedachtenisprentje geeft een duidelijk beeld van een diepgelovig mens: op de voorzijde staat een doek met een zelf geschilderde graflegging en een van zijn laatste gedichten is erop afgedrukt.

Voorzijde van het bidprentje

GEBED

Als ik U niet meer zie, het donker wordt rondom
en ik moet teren op verbeeldend licht,
denk dan aan mij, Heer, zie mij aan en kom.
geef mij Uw hand, een glimp van Uw gezicht.

Als ik de warmte mis, bekropen door de kou,
de regen striemt bij vlagen hart en geest,
verlaat mijn huis dan niet en hou de wacht getrouw
totdat de zon de zieke dag geneest.

Ach uit mijzelf, Heer, ben ik zo klein
zo ziende blind en naar omlaag gericht.
Maar thans is dat veranderd, het eeuwige licht
is voor hem opgegaan en is hij opgericht
omhoog naar God voor eeuwig en altijd.

Een overzichtstentoonstelling heeft Willem van 't Hof nooit meegemaakt, misschien ook nooit gewent. Zijn doeken hield hij niet in zijn bezit. Daarom is het goed dat van een Kempenaar die voor menigeen meer betekend heeft dan jaren geleden beseft werd, nu van 26 maart tot 14 juni een tentoonstelling ingericht wordt in het Streekmuseum De Acht Zaligheden te Eersel.

Kees Cornelissen.

*Prent uit
"HET MENSELIJK
BEDRIJF " van
Johannes en
Caspares Luiken
1694*

HEEMKUNDIG ALLERLEI

In museum 't Oude Slot in Veldhoven, is in het 4^e kwartaal van 2010 een kleine tentoonstelling gewijd aan “geneesheiligen”. Met toestemming van het museum zullen we er een elftal in de loop der tijd portretteren.

SINT ANTONIUS ABT

Deze heilige staat bekend onder verscheidene namen: Antonius Abbas, Antonius de Grote, Antonius van Egypte, Antonius met het varken en Antonius de kluizenaar.

Hij werd rond het jaar 250 in Egypte geboren en woonde lange tijd op een berg bij de Rode Zee. Daar werd hij vele malen in angstige en ook soms verleidelijke visioenen door de duivel verleid, die hem zo van het geloof af probeerde te brengen. Antonius stierf op 105-jarige leeftijd en volgens een oud verhaal had hij al zijn tanden nog. Antonius wordt afgebeeld als een kluizenaar met een lange mantel en vaak met een kap over zijn hoofd.

Afb. collectie Museum 't Oude Slot

Hij heeft vaak een T-staf of abtstaf bij zich. Ook draagt hij vaak een kruisbeeld, een rozenkrans, een boekje met orderegels en een klokje aan de staf. Dat klokje verwijst naar de middeleeuwse antonieten, een naar hem genoemde groep van een soort ziekenbroeders, die hun klokjes lieten horen als ze aalmoezen gingen verzamelen. Soms is het klokje ook bevestigd aan de hals van het varken. Het dier staat symbool voor het zondige en de verleiding en het heeft ook te maken met het recht van de antonieten in de middeleeuwen varkens in de steden rond te laten lopen.

De opbrengst van de varkens werd gebruikt om er de armen en de zieken mee te helpen. Vaak zie je ook vlammen bij Antonius. Die vlammen verwijzen naar de bestrijding van een ziekte, het zogenaamde Antoniusvuur (moederkorenbrand, ergotisme, kriebelziekte). Verder werd Antonius aangeroepen als beschermer tegen veeziekten en in verband met het varken speciaal tegen varkensziekten. Verder tegen pest, besmettelijke ziekten, gordelroos, huidziekten, jeuk, lupus, negenoog, netelroos, ontstekingen, roos, spataderen, epilepsie, scheurbuik, zweren, wratten en steenpuisten.

Zijn feestdag valt op 17 januari. Antonius wordt o.a. vereerd te Borkel (molen heet ook zo), Knegsel, Liempde, Chaam, Esch, Nieuw-Borgvliet, Schijf, Straten en Terheijden.

*Caspar van de Ven
museumvrijwilliger*

BRIGIDA (Brigitta van Kildare)

Brigida is een Ierse heilige en patrones van Ierland. Ze wordt wel een Ierse prinses genoemd, maar in werkelijkheid was ze de dochter van een Iers stamhoofd uit de vijfde eeuw en ze is door Sint Patrick zelf gedoopt.

Ze stichtte een klooster te Kildare en werd abdis van dit klooster.
Aan haar worden talloze wonderen toegeschreven.

De Heilige Brigida, patrones tegen de besmettelijke ziekten van het hoornvee. Afgebeeld door G.N. Schaffrath in 1841. Afb. collectie Museum 't Oude Slot

Zo begon elke boom te bloeien die ze aanraakte.

Daarom ziet men haar vaak afgebeeld met een bloeiende tak. Ze leefde in afzondering in een cel onder een grote eik. Legenden vertellen over wonderbaarlijke voedsel- en oogstvermenigvuldigingen. Zo gaven haar koeien driemaal per dag melk en van de melk die ze niet nodig had karnde ze boter en schonk die weg aan de armen. Soms wordt ze ook afgebeeld met een schuur die op wonderlijke wijze gevuld raakte met graan.

Brigida wordt meestal in het zwart gekleed afgebeeld met abdissenstaf en/of boek in de hand, meestal met een paard en/of schaap, varken of koe aan de voeten, verwijzend naar haar vrijgevigheid met boter en melk. Ook andere dieren als eenden, ganzen kan men aan haar voeten vinden. In de volksdevotie is zij een echte boerenheilige. Ze werd niet alleen aangeroepen vanwege haar bescherming van het vee, maar ook melkboeren en melkmeisjes konden met haar als patrones op haar warme sympathie rekenen. Je ziet haar ook met een kaars of lamp in de hand, een kroon op het hoofd verwijst naar haar 'koninklijke' afkomst en ook wordt ze gezien met een kruisbeeld, een brandend hart of een vurige vlam boven het hoofd. Ook treft men afbeeldingen aan als boerenmeisje en zelfs als herderin. Brigida van Kildare wordt vooral tegen veeziekten en oogkwalen aangeroepen.

Haar feestdag is 1 februari. Ze wordt vereerd in Geldrop (Brigidakerk!) en Bavel. Opvallend is ook de frequente verering in Limburg met Middelaar en Noorbeek als absolute hoofdplaatsen.

Caspar van de Ven
museumvrijwilliger

BOEKENPLANK

- H. Grielen: Niet zo maar 'n stalleke. 34 pag. met ill. in kleur en zwart-wit.

Dit is een uitgave van de Stichting Vrienden van de Eerselse Kerststal ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van de kerststal in 2010. Geen grote gebeurtenis, maar toch is het de moeite waard, tijdig het begin en het verdere verloop van de kerststal op de Markt vast te leggen. Te vaak gebeurt iets dergelijks veel te laat.

De schrijver schetst een beeld van hoe het begonnen is in een tijd toen er in onze Brabantse omgeving nog niet zoveel stallen met Kerstmis gebouwd werden; het zou spoedig veel navolging krijgen. De sfeer, opgeroepen door het verhaal in het evangelie van Lucas, wordt volgehouden in de beschrijving van het ontstaan van de kerststal en allerlei uitbreiding daarna. Ook de intervallen zoals b.v. "Van Sint Jozef tot koperteut" en "Hoger Macht" versterken de sfeer, alsook het gedicht "Den urste Kerstmis van Mien Boerboom-Stevens.

Wie deze luisterrijke aanvulling van de geschiedenis van Eersel in huis wil hebben, moet te rade gaan bij een van de bestuursleden van de Stichting; wie weet kan hij/zij u nog dit fraaie boekje - het is min of meer een privé uitgave - bezorgen.

Kees Cornelissen

HET MENSELIJK BEDRIJF

Van Johannes en Caspaares Luiken, 1694.

Afbeelding 5 geeft hun gedachten weer over "De Glasmaaker".

Ook hier kan uw advertentie staan!

**“Uitgeslapen
mensen kiezen
voor een betaalbaar
kwaliteitsmatras.”**

**UW BEDDENSPECIALIST
VANAF 1981**

**WONINGINRICHTING
DE WIN EERSEL**

ODRADA STRAAT 48 • TEL. 515016

CHINEES-INDISCH-RESTAURANT

美華酒家

"MEI WAH"

5503 BK VELDHOVEN
Burg. v. Hoofflaan 83-89
Tel. 040-2534732
Fax. 040-2547073

5615 AB EINDHOVEN
Leenderweg 86
Tel. 040-2117557

Dagelijks geopend van: 11.00-22.30 uur
Exclusieve accommodatie voor Uw:
partijen - familiediners - lunch of diner met
zakelijke relatie - personeelsavonden - etc.

de Muzenval

S.c.c. "de Muzenval" beschikt over diverse zalen die geschikt zijn voor vergaderingen, cursussen, bijeenkomsten, voorlichtingsavonden, workshops etc.

Ook heeft scc "de Muzenval" een theaterzaal met 350 zitplaatsen waarin alle faciliteiten aanwezig zijn voor uw bedrijfsvergaderingen of seminars.

Bovendien kunt u in de gezellig ingerichte foyer na afloop nog een drankje of hapje gebruiken.

sociaal cultureel centrum "de Muzenval"
Dijk 7 - 5521 AW - Eersel - Tel. 0497-515997 - info@muzenval.nl